

Nutidshistoria

Finlands olyckliga Fortsättningskrig

Jab Linder är civilekonom, DIHR och vd för ett informationsföretag. Han är även verksam som skribent och har bland annat utgivit "Mellankrigstiden - Sverige och Europa" samt "Andra världskriget och Sverige - historia och mytbildning", båda på Infomanager förlag. Ur den senare följer här ett utdrag, om Finlands fortsättningskrig. Han är reservofficer i marinen.

Efter det tyska angreppet på Sovjetunionen den 22 juni 1941 (Operation Barbarossa) bibehöll Finland officiellt sin neutralitet ett par dagar. Efter provokationer i form av ryska bombanfall mot finska städer och flygfält förklarade dock den 25 juni Finland Sovjetunionen krig.

Flertalet finländska politiker fann sig snabbt till rätta med parollen kamp mot Sovjetunionen vid sidan av tyskarna. Riksdagens talman Väinö Hakkila, socialdemokrat och borgmästare i Tammerfors, gjorde i ett radiotal gällande att Vinterkriget nu fortsatte "ljus och segervisst" i ett sommarkrig:

– Europas stridsdugligaste och bäst organiserade folk krossar nu med sin stålarmé vår lika hänsynslöse som bedräglige arvfärende. Lugnt och realpolitiskt skapar vi nu av egen kraft det livsrum som röjts av vår stam.

Detta livsrum – Fjärrkarelen – skulle liksom dess befolkning frigöras från det "tusenåriga förtrycket".

Tyskarna prisade den finska statsledningen som utan att tveka valt "den rätta sidan". Utfästelser lämnades att Finland efter kriget skulle gestaltas till Nordens ledande nation, och det fanns gott om finländare som räknade med att riksgränsen mot Sverige efter kriget skulle komma att följa "språkgränsen", dvs att Tornedalen och de nordsvenska malmfälten skulle tillfalla Finland.

Ragnar Casparsson ingick i en LO-delegation som 1942 besökte Helsingfors. Vid en middag yttrade sig en finländsk storföretagare i cellulosabranschen öppenhetligt:

– Finland slåss för Sverige. Finland har offrat liv och blod, trygghet och välstånd, medan svenskarna bara tänker på bekvämlighet. Ni skulle inte röra en fena, även om ryssen tränger oss över gränsen till Sverige. Och kom inte dragande med Norge. Ni sätter 50 norrmän (som avrättats av tyskarna) högre än 50 000 finnar som blött för Europa.

De närvarande finländarna var överens om att norrmännen förtjänade sitt öde:

– De ville inte försvara sig och borde hålla sig i skinnet. De är i alla fall ockuperade av en civiliserad stat.

Casparsson gjorde en jämförelse mellan Quisling och Kuusinen. Hur skulle de ha reagerat om Kuusinen hade lyckats placera sig i presidentpalatset i Helsingfors? Den synpunkten gjorde ett visst intryck.

– Skulle ni, frågade Casparsson vidare, ha marscherat in i Sverige för att hjälpa oss om tyskarna antastat våra rättigheter som fri nation? Frågan framkallade viss förvirring och besvarades nekande.

Vissa finländska historiker har velat reducera Finlands ansvar för kriget och betonat dels landets oberoende gentemot Tyskland, dels frånvaron av förhandlingar och avtal mellan Tyskland och Finland före krigsutbrottet. Man menar att Finland utan egen förskyllan drev in i kriget, den sk drivvedsteorin. Andra historiker inom och utom Finland har lagt vikt vid de många militära kontakterna före den 22 juni 1941, det faktum att tyska trupper fanns på finsk mark redan före krigsutbrottet samt att en finländsk armékår i norr någon vecka före det tyska angreppet var underställd chefen för den tyska Lapplandsarmén.

UD-mannen Sven Grafström noterar den 17 juni: ”Finnarna ha bakom den mycket genomskinliga rökridå, som transiteringsöverenskommelsen med Tyskland skapat, tillåtit tyskarna att samla ett mycket betydande antal trupper på finsk botten. Finnarna ha alltså, i en måhända förklarlig ’revanschpsykos’ valt att spela poker. Förutsättningarna för en lycklig utgång av detta hasardspel äro två: 1. Att det blir krig. 2. Att tyskarna vinna kriget. Om ingen av de båda förutsättningarna eller bara den första inträffar betyder det säkert slut på Finlands självständighet. Om båda förutsättningarna inträffa kommer väl Finland att få sin revansch, dock sannolikt på bekostnad av ett nära beroende till Tyskland.”

Fältmarskalk Mannerheim, överbefälhavaren, viste alltför väl hur liten och svag hans nation var. Men det kan inte heller påstås att han försökte avvärja utvecklingen. Sommaren 1941 var han 74 år och fullt beredd att utnyttja de nya möjligheter som tycktes öppna sig. Hans dagorder av den 9 juli har blivit omdiskuterad och i efterhand beklagats även av honom själv: *”Under frihetskriget 1918 gav jag Karelen folk på ömse sidor om vår östra gräns löftet att icke sticka mitt svärd i slidan, förrän Finland och Fjärrkarelen vore fria. Tjugotre år har Fjärrkarelen bidat infriandet av detta löfte; i över ett har det Karelen, som frånryckts oss efter vårt ärorika Vinterkrig, legat öde i väntan på ljusningen av en ny dag. . .”*

Alla finländare tändes för att inte säga eldades av dessa marskalkens ord. Men hade egentligen en militär chefs tjugotre år gamla löfte något med Finlands krigsmål år 1941 att göra? Fjärrkarelen har aldrig varit en del av Finland. Om den finska armén 1941 gjort halt vid 1939 års gräns, skulle världspinionen haft avsevärt lättare att förlika sig med det finländska samspelet med tyskarna.

Fortsättningskriget var från början impopulärt i Sverige och blev det mer och mer, då man fann att Finland bands allt hårdare vid den tyska krigsmaskinen. Ragnar Casparsson noterade i sin dagbok: ”Mannerheim talar i så pompösa ord att man kan fråga sig, om samarbetet utvecklas ända därefter, att proklamationerna skrivs ut på Hitlers regeringskansli.” SvD ställde sig i en ledare den 12 juli kallsinnig till storfinska drömmar och tyckte att det var onödigt att ställa upp Fjärrkarlen som segermål.

”Mycket prat och många anmärkningar” väckte enligt *Karl Ivan Westman*, vår minister i Helsingfors, den svenska beskickningens avsiktliga underlåtenhet att delta i den allmänna flaggningen vid Viborgs återerövring den 30 augusti 1941. Westman blev bl a på den kuppen så impopulär i Helsingfors att han snart måste hemkallas.

Efter kriget skulle han bli Östen Undéns kabinettssekreterare.

Under september 1941 fortsatte finländska styrkor marschen in i Fjärrkarelen och gjorde halt först när de nått fram till Svirälven som förbinder Onega och Ladoga. Vid denna front grävde trupperna ner sig och skulle komma att stanna där ända till krigets upplösning tre år senare.

I folkhushållningsminister Gjöres minnesbok *Vreda vindar* finns ett bra exempel på de komplikationer som Sverige råkade ut för till följd av sin mellanställning som neutralt men välvilligt inställt till Finland:

– Det var i februari 1942 och bister vinter. Tyskland hade åtagit sig att förse Finland med brödsäd och regelbundna leveranser gick från Kolberg på polska kusten upp till Finland. Men nu låg flera båtar fastfrusna i Östersjöns is och förråden i Finland var på upphållningen. Nu menade finska regeringen att Sverige måste träda in för att avvärja en svältkatastrof. Det var force majeure och inte fråga om någon uppoffring för oss. Vi skulle få lagerbevis som säkerhet från tyskarna.

Komplikationen var att Sverige i avtal om import med lejdbåtar förbundit sig att inte leverera spannmål till Tyskland eller dess allierade. Finland var allierat med Tyskland och även formellt i krig med Storbritannien.

Efter mycket funderande lyckades Gjöres rida ut krisen genom att Sverige blev förskottör inte för Tyskland men väl för Danmark!

– När saken sedan redovisades för engelsmännen blev vi väl en smula svedda i plymen, men därvid stannade det.

Möjligheten var man i London något skuldmedveten över den av Sovjetunionen framtvingade krigsförklaringen den 7 december 1941. USA kom aldrig att förklara Finland krig.

Sverige drev från hösten 1941 handel med den tyska krigsmakten i Finland – bl a lastbilar och 25-mannatält med kaminer i utbyte mot nickel från Petsamo. Under Fortsättningskriget lämnade Sverige också betydande bistånd till Finland. Hänsyn till de allierade stormakterna och till den svenska opinionen gjorde dock att hjälpen inte kunde lämnas öppet. Genom att hålla tyskarna informerade om insatserna, kunde dock Günther förvärva goodwill i Berlin. Biståndet kunde inom samlingsregeringen motiveras som en insats för Finlands självständighet och därmed för vår neutralitetspolitik, dvs oberoende i förhållande till både Sovjetunionen och Tyskland.

Från Hangöfjorden 1941. Svenska frivilliga har gett sin korsu ett hemlandsklingande namn.

I början av 1942 – mitt under pågående Fortsättningskrig i Finland – befann sig Sverige (enligt Kent Zetterberg) dessutom i sitt mest utsatta militärpolitiska läge sedan Norgefälttåget i maj 1940. Rykten om tyska anfallsoperationer mot Sverige var ihärdiga. De utgick från att en väntad tillspetsning av läget i norr skulle föra med sig att tyskarna ansåg sig tvungna att ockupera Sverige för att förekomma att de allierade slog till på Nordkalotten. Ett mål kunde vara att eliminera malmtrafiken från svenska Lappland, ett annat att säkrare kunna föra fram konvojer med krigsmateriel till sin allierade Sovjetunionen. Så här bedömde det tyska Norgekommandot nu det egna försvaret: *Es bedarf keines zu grossen Anstosses sie zum Zerbrechen zu bringen.*

Påtaglig risk fanns alltså nu för att Hitler snabbt skulle företa en preventivaktion mot Sverige i syfte att definitivt inlemma denna opålitliga småstat i det stortyska livsrummet, kosta vad det kosta ville. Hitler kunde omöjligen acceptera att Sverige, i enlighet med den hårdföra neutralitetslinje som samlingsregeringen valt, skulle stoppa militära transiteringar, när tyskarna som bäst behövde sådana – vid en allierad invasion i Nordnorge. *Februarikrisen 1942* var ett faktum.

Den svenska regeringen tog nu det säkra före det osäkra och mobiliserade. Varken förr eller senare har så många varit inkallade vintertid som i februari 1942. Denna även i tyska ögon imponerande beredskapshöjning bidrog till att krisen blåste över.

Ett minst lika viktigt bidrag till fortsatt fred för landet blev en första kvartalet 1942 insatt ”militärdiplomatisk offensiv”, för att använda Zetterbergs term. Nu mobiliserades inte bara UD utan också kungen och militären för att hålla tyskarna lugna. Via tyska kontaktpersoner på olika nivåer dämpades krigsrykten och spänningar. ÖB Thörnell meddelade exempelvis ”i förbigående” den tyske militärattachén von Uthmann att det svenska folket inte skulle gå i krig på de allierades sida, därför att detta skulle innebära en ”dolkstöt i ryggen” på det tappra finska folket. Någon ny allierad attack mot Norge kom heller aldrig till stånd, och den

tyska krigsmakten blev snart fullt upptagen av att söka revanschera sig för motgångarna i december genom ett kraftfullt vårfälttåg i Sovjetunionen.

En hel del svenskar gjorde bokstavligen Finlands sak till sin även under Fortsättningskriget. En svensk frivilligkår om 720 man kämpade sommaren 1941 på Hangöfronten. Efter att ha löst sin uppgift där förflyttades en del av svenskarna till Svirfronten. Ett svenskt frivilligkompani ingick i ett svenskspråkigt infanteriregemente som 1942-44 hade 400 svenskar inskrivna i rullorna under längre eller kortare perioder. Även under Fortsättningskriget gav svenska folket omfattande ekonomisk hjälp till Finland. Bland annat infördes en blåvit tipskupong som kostade fem öre extra per rad. Enbart under 1942 inbragte detta tips för Finlands sak 300 000 kronor.

Fältsmarskalk Mannerheim följer sin överraskningsgäst på 75-årsdagen (4 juni 1942), rikskansler Hitler, flygfältet i Immola. Generalfältsmarskalk Keitel och president Ryti till vänster.

De tyska soldater som stationerades i Finland imponerade inte på Mannerheim. Av intresse för svenskar är de uppgifter som Stig Jägerskiöld förmedlat om den omskrivna division Engelbrecht. Den bestod huvudsakligen av berlinska storstadspojkar som hade svårt att finna sig till rätta i Finlands öde skogar. Generallöjtnant Erwin Engelbrecht själv beskrevs som en impulsiv befälhavare, ”en rödlätt, något korpulent man, en brottartyp, snabb i rörelser och tal”.

Mannerheim gjorde vad han kunde för att betona att Finlands soldater sattes in för Finland – inte för Tyskland. Han motstod därför tyska påtryckningar att låta finländare delta i angreppen på Murmanbanan och den utdragna belägringen av Leningrad.

Mannerheim har jämförts med de Gaulle som räddade Frankrikes ära både under andra världskriget och under den explosiva Algerietkrisen 1962. Mannerheim lyckades tack vare sin statsmannaskicklighet hedersamt avsluta tre ödesdigra krig: Frihetskriget 1918 (som var ett inbördeskrig), Vinterkriget 1940 och Fortsättningskriget 1944.

Mannerheims erfarenheter från ett långt officersliv under flera olika krig gav honom stora möjligheter att förstå sina soldater. General Adolf Ehrnrooth, krigshjälte från Karelska Näset, en person som fortfarande 1997 (92 år) i Finland endast står Mannerheim själv efter i popularitet, vördnad och respekt, har sammanfattat:

– Hans omsorg om sina soldater kände inga gränser. Marskalken hade en underbar förmåga att knyta kontakt mellan sig och sin omgivning. Man bemötte honom med vördnad blandad med respekt. Men med några enkla ord kunde han visa människan inom sig. Han var ej en stum, hög herre i bil. Men precis och fordrande var han.

Själv gav Mannerheim gärna uttryck för uppskattning av de män och kvinnor som han mötte i försvarets led. Så här skrev han till sin gamle vän och vapenbroder Ernst Linder, sedan han den 4 juni 1943 varit i Helsingfors:

– Var inrest dit för att närvara då fyrahundra kadetter befordrades till aktiva officerare. Kadetter är i detta fall ett missvisande ord, ty alla voro redan veteraner, en del från Vinterkrigets dagar. Det var verkligen en flott syn och upplyftande för en gammal man att se denna front, dessa tappra män, alla dekorerade med Frihetskorset, flere med fyra stycken, än flere med tre och slutligen många med tvenne kors.

Bortsett från optimismen under sommaren 1941 hade Mannerheim en realistisk och därför pessimistisk syn på Finlands möjligheter att i längden hävda sina intressen, eftersom Tyskland inte levde upp till sina krigsmål. Han var också bekymrad över de stora förlusterna. Redan under sommaroffensiven 1941 innan Finlands armé överskred landets gamla östgräns hade 25 000 finländare stupat, fler än under hela Vinterkriget.

Diskussioner och underhandlingar för att få Finland ut ur kriget fördes med tilltagande intensitet under de följande åren. Finland ansågs föra ett separat krig och borde därför också kunna få en separatfred. Denna tanke drevs hårt framför allt från svenskt håll och man försökte anlita olika privata kanaler till nyckelpersonen madame Kollontaj i Stockholm. Trots att hon var invalidiserad efter ett slaganfall 1942, gjorde hon ihärdiga försök att stimulera till fredsförhandlingar. I förtroende meddelade hon Boheman att Sovjet var intresserat av att avsluta kriget mot Finland. Ett intensivt spel drevs sedan med Boheman och Kollontaj förmedlande repliker från Helsingfors och Moskva. För både Sverige och Finland gällde det att hålla förhandlingarna hemliga för att inte irritera tyskarna.

Ivar Anderson har berättat om hur på hans chefredaktörsrum på SvD den 9 februari 1943 samlades C A Ehrensvärd, Vilhelm Lundvik, Gustaf Söderlund och Marcus Wallenberg:

– Sedan Ehrensvärd gett en realistisk redogörelse för krigsläget omtalade Wallenberg att han från mycket säker källa visste att Ryssland var angeläget om en separatfred med Finland. ”Konsten är nu att få Finland att hoppa av. Är detta möjligt?”

Avhoppet skulle sitta långt inne. Sven Grafström den 10 september 1943: ”Den finska försörjningsfrågan efter ett eventuellt brott med Hitler, som under diskussionerna varit den obotfärdiges favoritförhinder, torde däremot inte bjuda några oöverstigliga svårigheter. Bland andra är här Sverige berett att hjälpa. Tacka för det förresten. Det blir en väsentligt lättare uppgift än att ta hand om alla de finska flyktingarna vid ett eventuellt sammanbrott under ryskt tryck.”

Under hösten 1943 spekulerade sovjetiska TASS i att det finska folket nu skulle tvinga fram en separatfred med Sverige som medlare. Det finska svaret kom i form av stora demonstrationer den 30 november 1943 till minne av det sovjetiska överfallet 1939, dvs man avvisade fredstanken. "Finska folket skall hålla ut till siste man och sista blodsdroppen", hette det bland annat. Sovjetledningen hade hoppats på en effektiv svensk insats för att lätta på trycket på den norra fronten. Stalins missnöje med Sverige kulminerade med att vår minister Assarsson utvisades från Sovjetunionen den 18 december 1943.

I februari 1944 kom Paasikivi på privat besök ("för att köpa böcker") till Stockholm med avsikt att sondera möjligheterna till en fredsuppgörelse med Kollontaj på Saltsjöbadens Badhotell. Enligt Paasikivis dagbok åt han i Stockholm middag med Marcus Wallenberg och dennes son Marc och for sedan ut till Saltsjöbaden med Marcus Wallenberg. När han sent på kvällen smög sig till Kollontajs svit, blev han observerad av den ungerske militärattachén. Denne skvallrade till Berlin om att Tysklands vapenbroder hade kontakt med den gemensamma fienden Sovjetunionen. Den ilska tyska reaktionen blev att ställa in viktiga leveranser till Finland.

Kritisk blev situationen under våren 1944, sedan Finlands riksdag efter nya förhandlingsturer av Paasikivi förkastat de sovjetiska fredsvillkoren som oacceptabla så länge Finlands armé stod obesegrad i Fjärrkarelen.

Sveriges råd till Finland att göra upp med Moskva var utmanande för Berlin. Vilken tysk reaktion skulle kunna tänkas följa? Minister Richert fick varningar för att man bl a visat intresse för Stockholms gator och topografi. Som en säkerhetsåtgärd fick alla tillgängliga militära förband order att slå en järnring kring staden för att förebygga ett tyskt kupp försök. Den 5 maj beslutade regeringen att också höja Göteborgs kupp försvar.

Studier efter kriget har visat att det fanns en långt framskriden tysk planering att blixtockupera Åland (Fall Tanne). Men Finlands fortsatta nej till Moskva gjorde att Sverige än en gång undslapp militära aktioner mot både eget territorium och Åland.

I början av juni gav Stalin sin syn på det finska folket till den amerikanske ambassadören Harriman:

– Det är ett sällsynt trögtänkt folk. Förnuftet måste klubbas i huvudet på dem med slägga! Släggan skulle slå till den 9 juni 1944. En intensiv sovjetisk offensiv inleddes på Karelska Näset för att öppna vägen till Helsingfors. Den 20 föll Viborg. Ett svenskkompani höll in i det sista sina ställningar på kullen Vierumäki.

General Helge Jung, Sveriges överbefälhavare sedan den 1 april, såg nu mörkt på Finlands möjligheter att försvara sig och förklarade (enligt Bagges dagbok) att Sverige måste räkna med att få Sovjetunionen till granne. Den 23 juni krävde Moskva kapitulation. Därefter lyckades dock finländarna hejda offensiven, och i mitten av juli började Stalin föra bort sina bästa divisioner söderut för att komma först till Berlin. Striderna i Finland avtog.

President Ryti hade i juni 1944 träffat ett avtal med tyskarna om att avstå från att gå in i förhandlingar om separatfred i utbyte mot att tyskarna beviljade Finland fortsatta leveranser av förnödenheter. Det var Ryti som personligen, visserligen efter diskussioner i regeringen, men utan riksdagens hörande, hade gett det löftet. Finland fick också sina leveranser. Frågan var nu om Ryti, som i riksdagen blev hårt kritiserad för sitt avtal, avgick – skulle då hans efterträdare vara bunden av avtalet?

Ryti inlämnade sin avskedsansökan den 31 juli och Mannerheim svor presidenteden den 4 augusti. Hitlers generalfältmarskalk Keitel hastade nu till Mannerheim – självklart var väl Rytis försäkran i kraft? Mannerheim såg så kall och oförstående ut som endast han kunde; som president kunde han inte ta hänsyn till vad hans

företrädare i ämbetet lovat och försäkrat. . .

De svenska påtryckningarna att få slut på kriget nådde dessa dagar sin kulmen. Den 3 augusti mottog Georg Gripenberg, Finlands sändebud i Stockholm, en promemoria enligt vilken ”för den händelse Finland skulle erhålla fred eller vapenstillestånd” Sverige kunde ställa i utsikt leverans av 150 000 ton spannmål, tekniskt fett för tvåtillverkning mm. Den 7 augusti förklarade Boheman för Gripenberg att finsk politik ”saknade aktuell nutidskarta såväl som kvalificerade kartläsare” – och den erfarna finländske diplomaten höll med! Det finska försvaret var fortfarande segt och framgångsrikt. Genom inringning (mottitaktik, utvecklad under Vinterkriget) utplånades två ryska divisioner vid Ilomants den 10 augusti 1944. Denna framgång banade väg för fredssonderingar, menade man i Stockholm. Det gällde att inte försitta den chans till ett krigsutträde som Finland fått genom frontstabiliseringen, presidentskiftet och krigsutvecklingen i stort. Risken var annars stor för att Stalin definitivt tröttnade på Finlands envishet, dvs inlemmade landet i Sovjetunionen.

Mannerheim lät sig dock inte förhastna. Han behövde viss tid för att förbereda inrikespolitisk samling bakom en förestående hård fredsuppgörelse och ville heller inte uppträda alltför utmanande mot Hitler. Intensiva fredsförhandlingar kom dock igång, och den 19 september kunde ett avtal om vapenstillestånd träffas – fredsfördraget fick anstå till stormaktskrigets slut. Sverker Åström: ”Det blev hårda villkor med förnyat frånträdande av Karelen. Men Finland överlevde som självständig stat. Nu tycks detta självklart. Det var det inte då.” Sovjet hade nu inga anspråk på Hangö, men på Porkkala udde nära Helsingfors fick ryssarna lägga en garnison under 50 år. (Porkkala skulle komma att återlämnas till Finland 1956.)

Sven Grafström 9 oktober 1944: ”Bland annat från Söderblom i Moskva hava vi erfärit, att finnarna haft ganska avancerade planer på att erbjuda Åland åt ryssarna i stället för Porkkala udde. Detta har irriterat vederbörande här icke så litet.” I ett utkast till en note uttryckte Per Albin ”sin förvåning och ledsnad över den brist på uppriktighet, som är uppenbar, därest de åberopade meddelandena äro riktiga”.

De omfattande kontakterna mellan svensk och finsk underrättelsetjänst sedan mellankrigstiden mynnade någon tid före vapenstilleståndet ut i en dramatisk epilog, affären *Stella Polaris*, som ännu 50 år senare sysselsätter författare och filmmakare. Till Härnösand och Gävle anlände en söndag i september 1944 fyra finska fartyg med personal och materiel från den finska radiospaningen. Känt har länge varit att försvarsstabschefen, generalmajor Ehrensvärd, känt till och bemyndigat FRA-kontakter med finska officerare i frågan. Det har dock starkt ifrågasatts om ett samtycke också förelegat från svenskt och finländskt regeringshåll. I och med att Stig Axelson, efter kriget under lång tid hamnchef i Göteborg, 1996 publicerat minnen från sin tid 1944 som kontaktofficer mellan det svenska signalspaningsorganet FRA och finländska myndigheter, får det dock anses vara fastlagt att affären var väl förankrad i båda ländernas politiska ledning.

Axelson berättar att han i mitten av juli kallats till Mannerheims högkvarter i S:t Michel och där mottagit ett brev från Mannerheim till Ehrensvärd i Stockholm. Axelson fick med sitt viktiga brev flyga med ett skraltigt tvåsitsigt plan till Helsingfors och lyckades där få plats i sista planet för dagen mot Bromma.

Ehrensvärd läste i Axelsons närvaro brevet noga och meddelade honom att Mannerheim betvivlade möjligheterna att stå emot den ryska offensiven och därför var angelägen om att Sverige skulle acceptera *Stella Polaris*. Snabbt ordnades den 16 juli ett sammanträde med försvarsminister Sköld. Under en del av Axelsons föredragning var statsminister Hansson närvarande. Ehrensvärd kompletterade med en

begäran om 50 000 kronor för inköp av den finska radiospaningens arkiv. Sköld telefonerade till Wigforss som utan att få något skäl utanordnade beloppet.

Vapenstilleståndet den 19 september innebar inte att kriget var slut för Finlands del. Ett villkor i avtalet var nämligen att avväpna och fördriva uppemot 200 000 tyskar som ännu fanns kvar i norr. Situationen förenklades inte av att desperata finska militärer gömde undan stora mängder av arméns vapen inför en förväntad gerillakrigföring mot ryssar.

Det nya fortsättningskriget var ett närmast osannolikt krig enligt Ehrensvärd: ”Den som för några år sedan sagt, att 150 000 tyskar en gång skulle svänga kring treriksörset, följda av finnar *och* ryssar, hade säkerligen snabbt blivit avpolletterad till någon lugnare ort!”

Finska flyktingar registreras. Tidsdokument från Tornedalen 1944.

Sverige fick i Norrbotten ta emot 48 000 flyktingar från Finland som en följd av att tyskarna hänsynslöst brände och härjade i finska Lappland. Hjälpn var inte enbart humanitär – antalet omhändertagna kreatur låg kring 25 000.

Fortsättningskrigen var olyckliga och tragiska – kostade Finland över 50 000 stupade och 150 000 sårade. Samtidigt blev vapenstilleståndet med Finland ett viktigt led i Sovjetunionens frammarsch. Den trängde in mot hjärtat av Europa, etablerade sig i Baltikum, fick ett hårt grepp om Nordfinland och dess trupper satte sig fast i Nordnorge. I det läget bröt det i vårt land, enligt statsvetaren och högerriksdagsmannen Nils Herlitz, fram stämningar som starkt påminde om tidigare svenska reaktioner gentemot den nazistiska övermakten:

– Det gick en våg av förståelse till mötes den segrande makt som kämpat emot nazismen. Särskilt märkligt var att se dem som bekämpat medlöperi med tyskarna, i rättens, frihetens och humanitetens namn hylla Stalin som befriare. ”Här predikas” skrev jag i min dagbok den 19 september 1944, dagen för Finlands vapenstillestånd, ”även i svensk press nödvändigheten av samförstånd med Ryssland med en värme som ställer de s k anpassningarna från 1940 i skuggan.”

Genom Finlands utträde ur kriget stod det klart att Sverige skulle slippa att få Sovjetunionen till granne. Den allierade invasionen i väster avancerade också stadigt och Frankrike hade den 9 september 1944 fått en regering under de Gaulle. Inte utan fog kunde Per Albin i ett tal samma månad ge uttryck för ”en stilla glädje över att det hittills gått oss så väl”.

Jan Linder:

Andra världskriget och Sverige

– historia och mytbildning

En spännande, illustrerad skildring av Sveriges politik under vårt sekels mest turbulenta period. Var permittenttrafiken, pressrestriktionerna och andra eftergifter till Nazi-Tyskland motiverade? En bok som också gör det lättare att diskutera *Förintelsen* med svenska ungdomar.

Och Maria-Pia Boëthius och andra 'revisionister' får mothugg:

”Politikernas och opinionens anpassning till det nazistiska Tyskland under dess segerår skulle ha varit så långtgående att Sverige enligt en av de mest långtgående revisionisterna närmast skulle kunna anses som Tysklands allierade.

I detta förändrade debattläge har en nyttig insats gjorts i en nyutkommen bok av Jan Linder, *Andra världskriget och Sverige. Historia och mytbildning*, som med sina 200 sidor ger en god och lättillgänglig orientering om det svenska manövrerandet i en svår tid.”

Lennart Hirschfeldt i UNT den 11 september 1997

Genom bokhandeln eller direkt från Infomanager Förlag,
tel. 660 57 16.

